

Tartalomjegyzék

I. Bevezető: Egy egyedülállóan sokoldalú zenész 1

I.1 A liszti grandeur, mint a Mester lételeme 1

I.2 A lángész csókja 2

I.3 Életének főbb állomásai nagy vonalakban 3

I.4 Mely városokban tanított a Mester 5

**II. Zenedélután a Mesterrel, apró emlékek darabkáiból
összerakva 7**

II.1 Néhány szó a „kiváltságosokról” 7

II.2 Milyen is volt egy Liszt- délután milieu-je 11

II.3 Folytatódjon tovább a tanóra Liszttel 14

---

*II.4 Pár szó a zongoratechnikáról, ami ellenállhatatlanul vonzotta a
virtuózokat 16*

II.5 Nézzünk néhány szakmai tanácsot a Mester szájából 18

III. Liszt Ferenc tanári öröksége 24

Felhasznált irodalom 32

Sóti L. Mariann

***A MESTER, MINT TANÁR:
LISZT FERENC TANÍTVÁNYAI SZEMÉVEL***

Bevezető: Egy egyedülállóan sokoldalú zenész

I.1 A liszti grandeur, mint a Mester lételeme

Liszt Ferenc, a Mester minden idők egyik legnagyobb, (ha nem a legnagyobb) zongora virtuóza volt. Sajnos az ő előadóművészetéről ma már meddő dolog lenne vitatkozni, hiszen még korunk hangtechnikája sem lenne képes egy igazi géniusz által játszott mű minden finom kis rezdülését hűen érzékeltetni. A legendás Mester korában pedig még ez sem adatott meg.

Az ő előadói karrierje tényleg olyan volt, mint egy üstökös¹: hirtelen feltűnik a semmiből, végigszágul az égen, ragyogása bevilágítja a sötétséget, azután eltűnik, bámuló közönséget hagyva maga után.

Ezt ő maga is érezte, és egy idő után már vágyott arra, hogy valami örök értéket alkosson, amit a múltó idő sem tud kikezdeni. Ezért egyre több időt fordított a komponálásra, fantasztikus művekkel megajándékozva zenei rajongói világát. Alkotói munkásságát azonban beárnyékolta a megnemértettség fájdalma, hiszen előfordult, hogy még közeli barátai (Brams, Chopin) sem értékelték műveit, a laikus zenekedvelők pedig túl távolinak, és magas röptűnek találták őket, nem tudták magukévá tenni. Még tanítványai közül is csak kevesen vitték óráira az ő darabjait. Ezt szomorú beletörődéssel nyugtázta, és folytatta útját, mintha mi sem történt volna.

Ami viszont valóban örömet okozott neki, az a tanítás volt. Növendékei mindig izgatottan várták imádott mesterüket, aki bár szigorú volt, de jóságos, Leírhatatlan tisztelettel és szeretettel vették körül. Liszt tanítványait apostolainak hívta. Ő nem zongorapedagógus volt, hanem művészetet oktatott. Óráit nem csak zongoristák látogatták, hanem írók, zeneszerzők, más hangszereken játszó és különböző művészetekkel foglalkozó emberek is. A technikai tökéletesség alapkövetelmény volt, aki nem tudta pontosan a darabot, az jobban tette, ha meg sem jelent előtte.

Amennyire az olvasottak alapján megítélhetjük, nem módszereket osztott meg, nem

---

¹ 1811-ben feltűnt egy fényes üstökös, megvilágította a Liszt házat, ebben az évben született meg Liszt Ferenc. Hubay Jenő: Visszaemlékezés Liszt Ferencre nyomán

szabályokat, nem információkat elsősorban, hanem az ő lángoló zsenijéből, szelleméből próbált átadni azoknak, akik ezt őszintén akarták, és méltónak is bizonyultak rá. És ez csodák csodája, működött. Gondoljunk csak híres magyar tanítványára, Thomán Istvánra, aki hűen követte a mestere által kijelölt utat, és többek között „egy” Bartókot nevelt ki, aki teljesen más volt, mint Liszt, és mégis az ő nyomdokaiban járt.

Volt valami egységes azokban, akik nála tanultak, előadásmódjukban, a zenéhez való viszonyukban, ami sok évvel kedves tanítójuk távozása után is összekötötte őket.

„Liszt Ferenc tanítványai „megjelölt” emberek. Megkülönböztetett tiszteletben járnak közöttünk. Hiszen ők látták a Mestert, hallották a hangját, gyönyörködtek páratlan zongoraművészetében, dicsekednek kézszerítésével, legendás homlok-csókjával, feddésével vagy elismerésével, feledhetetlen pillantásával, melynek glóriája láthatatlanul övezi őket s kíséri mindenfelé, akár megmaradtak a művészet berkeiben, akár elbújtak a társadalom valamelyik bokrában. A szépnek és nemesnek valami imbolygó fénye kíséri őket, valami megkülönböztetettséget, melyet esetleg csak mi aggatunk reájuk, de amely mesterük művészi tündérvilágának itt maradt foszlánya is lehet.”²

1.2 A lángész csókja

Ahogy tanulmányozom az életét, egyre tisztábban körvonalazódik egy különleges, nagyvonalú, nagyszívű ember alakja, aki a maga nemében páratlan egyéniség volt. Egy dicsőséges, de fájdalomokkal és kemény munkával teli életút. Külön-külön is könyveket lehetne írni: Liszt Ferenc a virtuóz, a zeneszerző, a karnagy, a művészet tanítója, a fiatal tehetségek támogatója, az „új zene” születésének bábája. Olyasvalaki volt, aki nagyon magasra jutott, de mindenét, amije volt megosztotta másokkal, tudást, tehetséget, kapcsolatokat, pénzt.

Rendkívüli alázata a művészet iránt, amellyel minden művet a maga valójában élt meg, a lényegét megértve, a szerző stílusának, mondanivalójának, érzéseinek megfelelően értelmezve, hozzátéve az ő zseniális, briliáns előadásmódját, mindenkit csodálattal töltött el.

Sokan kérdezték tanítványait: Milyen volt Liszt játéka? Egyetlen szóval válaszoltak: „leírhatatlan”.

---

² Papp Viktor: Liszt Ferenc élő magyar tanítványai)

Nagy szeretettel, jóindulattal és türelemmel viszonyult az új tehetségekhez, de borzasztóan dühbe tudott jönni, ha tehetségtelenséggel, dilettantizmussal, vagy középszerű játékkal akarta valaki lenyűgözni. Akiben meglátta azt az isteni szikrát, ami őbenne is ott lobogott, azt homlok-csókkal jutalmazta. Tanítványai igen nagy megtiszteltetésnek vették ezt, és soha nem felejtették el, mint egy pecsétet hordozták egész életükben.

A homlok-csóknak egyébként a következő a története avagy legendája: kilenc évesen (csodagyerekeknek tartották) Bécsben egy koncert alkalmával, amelyen maga Beethoven is jelen volt, hallva Liszt játékát annyira fellelkesedett, hogy felrohant a pódiumra, karjába kapta a gyermeket, és a közönség ujjongása közepette homlokon csókolta, Liszt számára ez egy életre meghatározó élmény volt.

„A lángész kötelez” volt egyik kedvenc mondása, és ő hű is maradt ehhez az elvhez.

1.3 Életének főbb állomásai nagy vonalakban

Liszt Ferenc Sopron megye kis községében, Doborjánban született 1811-ben. Édesapja Eszterházy Mihály herceg intézője volt. Szülei korán felfedezték tehetségét, és kilenc éves korában egy Eszterházy Mihály pozsonyi palotájában tartott koncertnek köszönhetően elnyerte a herceg és másik három főúr támogatását taníttatásához.

Így lehetett Karl Czerny, nagynevű zongorapedagógus tanítványa. 1822-ben Bécsben tartotta első nyilvános hangversenyét.

1823-ban édesapjával Párizsba mentek, és ott Ferdinand Paer, a kiváló zongoraművész tanította, majd Reicha Antal vezette be a zeneszerzés tudományába. Megnyíltak előtte a legelőkelőbb szalonok, hangversenytermek, operák.

Egyre népszerűbb lett, de sajnos kamasz korában elveszítette édesapját. 17 évesen magára maradt, és óraadásból kellett megélnie. Így ismerkedett meg első szerelmével, Carolinnal, St. Cricq gróf belügyminiszter lányával, akit nem adtak hozzá feleségül.

Elkeseredettségében egyházi pályára akart menni, Lamennais abbé azonban, aki barátja és kitűnő író volt, lebeszélte róla, és meghívta falujába, La Chénaie-be. Sok mindenre tanította ott, zenefilozófiára is. Ő ébresztette rá, hogy a művészetet, az arra hivatottaknak ugyanolyan kötelességük szolgálni, mint Istent.

Mikor visszatért Párizsba, megismerkedett Chopinnel, akivel rögtön összebarátkoztak, és akinek zenéje rendkívüli hatást gyakorolt rá. Chopinnél kialakult egy

művészeti, irodalmi baráti kör, ahová számos kiváló fiatal művész csatlakozott. Miczkievicz, George Sand, Meyerbeer, Heine, Delacroix, Nourrit, és Marie d'Agoult grófné, akivel megszerették egymást és mindent odahagyva Genfben költöztek, ahol Lisztnek ismét óraadó tanárként kellett megélnie.

Sok gyönyörű zongoradarab született ebben az időben. Barátaik is követték őket Svájcba, majd újra visszatértek Párizsba, majd Olaszországba. Három gyermekük született.

1838-ban olvasta az újságban, hogy Pesten árvíz pusztít, és szívében megelevenedett a hazafi. Bár nem beszélte a nyelvet, ő mindig magyarnak érezte magát.

Bécsbe utazott, és jótékonyági hangversenyeket tartott az árvízkárosultak javára. Kimondhatatlan lelkesedés fogadta.

Bécsből csak Marie betegségének hírére tért vissza Velencébe, majd hosszabb időt töltöttek Rómában. Szerelmük azonban sajnos elhidegült, így Marie-t Párizsban hagyta, édesanyjánál, Liszt Ádámnénál.

Ő pedig Bécsbe ment, majd Pestre, Pozsonyba, mindenhol végnélküli ünnepléssel fogadták. Kiváltképp a Rákóczy indulóval hódította meg a magyar közönség szívét. Nagyszabású hangversenykörütra indult, bejárta Európát, császárok, királyok ünnepelték, kitüntetett figyelemmel bántak vele, mint valami uralkodóval. Koncertjeinek hatalmas bevételét legtöbbször jótékonyásra fordította.

1841-re Marie-val megszakadt a kapcsolata, kissé kielégett a virtuóz életmód miatt, az előadó művészet nem elégítette ki küldetésstudatát, az alkotói vágy kezdett felülkerekedni benne.

Ekkor koncertezett először Weimarban. Következő évben újból meghívást kapott. Maria Pavlovna nagyhercegnő, a cár testvérhúga Lisztet szerette volna a téli hangversenyek és operaelőadások vezetésével megbízni. Lisztnek nem volt ellenére az ötlet, tetszett neki a festői Weimar, Göthe és Schiller városa, rendkívül kellemes alkotói légkör vette ott körül, ezért megkötötte a szerződést.

1844-ben kezdte meg weimari működését. Két évvel később ismét hangversenykörütra indult. Kijevben ismerkedett meg Carolyn Wittgeinstein hercegnővel, akivel egymásba szerettek, boldog hónapokat töltöttek el együtt a hercegnő voronincei birtokán, ahol irodalmi, zenei, filozófiai, és metafizikai kérdésekkel foglalkoztak. Liszt igazi lelki társat talált benne.

Később együtt tértek vissza Weimarba, tervezték, hogy a hercegnő érvényteleníteti házasságát, amelyet kiskorúként kötött, és egybekelnek. Ebben az időszakban fedezte fel Wagnert, és mindent megtett, hogy zseniális tehetségét

megismertesse a közönséggel, tanulmányokat írt a Lohengrinről, Tanhausenről. A Lohengrin bemutatása azonban nem hozott elsöprő sikert, ami Lisztet elkedvetlenítette, de folytatta Berlióznak, és Beethoven IX. szimfóniájának népszerűsítését. Szívén viselte az „új zene „ügyét.

1856-ban Scitovszky hercegprímás felkérésére misét írt az esztergomi bazilika felszentelésére, ő maga hozta Budapestre a művet, és személyesen tanította be. 1865-ben a Nemzeti Zenede alapításának 50. évfordulóján a Vigadóban vezényelte a Szent Erzsébet legendáját, majd megírta a magyar Koronázási misét, amelyben szíve-lelke magyarsága kiteljesedik.

1871-ben elfogadta a Zeneakadémia megszervezésére való felkérést az egész ország örömeire. Elképzeléseit csak részben fogadták el, és nem lett olyan nagyszabású, amilyennek Liszt megálmodta. Sok kicsinyes támadás és intrika érte, ami az ő nagyvonalú lelkét sértette és bántotta. Ennek ellenére felülemelkedett ezeken a hétköznapi csetepatékon.

Később 1875-ben, mint a Zeneakadémia elnöke, foglalta el állását, és ettől kezdve minden évben három hónapon keresztül tanított. Neki köszönhetően Budapesten is egy Weimarhoz hasonló zenei központ alakult ki.

1861-ben elhagyta Weimart és Rómába költözött, hamarosan ott is hatalmas befolyásra tett szert. Maga IX. Pius pápa is rajongott a zenéjéért. Azonban nagy csalódás érte Rómában, sajnos Wittgenstein hercegnővel kötendő házassága meghiúsult, mert a házassági engedélyt a Vatikán visszavonta. Mivel mindketten nagyon vallásosak voltak, kapcsolatuk így befejeződött. Most már semmi sem tarthatta vissza Lisztet, hogy egyházi pályára lépjen.

Rómában vette fel az alacsonyabb papi rendet, abbévá avatták, 1879-ben pedig kanonoknak iktatták be. Ettől kezdve Liszt abbé volt a megszólítása, reverendában járt.

1.4 Mely városokban tanított a Mester

1869-ben újra Weimarba költözött a nagyherceg óhajára, ahol nemsokára megint özönlöttek hozzá a tanítványok. 1875-től pedig egészen haláláig felváltva tanított Weimarban, Rómában és Budapesten.³

---

³ Hubay Jenő: Visszaemlékezés Liszt Ferencre nyomán

Szinte minden életszakaszában tanított, fiatal korában, mikor anyagilag rákényszerült zongorát oktatott pénzért, de később már soha nem fogadott el díjazást tanítványaitól, sőt inkább ő támogatta, segítette őket.

Párizsban, Rómában, Genfben, Weimarban és Budapesten is körülvették tanulni vágyó rajongói, mert aki hallotta őt játszani, az olthatatlan vágyat, késztetést érzett, hogy Mestere csodálatos zenei világából egy cseppnyit is sajátjának mondhasson.

Sokan sokféle szemszögből világították meg egyéniségének különféle kis részleteit. Előfordul, hogy az információk ellentmondanak egymásnak. Ennek több oka van: egyik az, hogy a Mester hosszú életútja alatt maga is változott, szüntelenül fáradhatatlanul fejlesztette technikáját, előadás módja is egyre érettebbé vált, valamint annak, amit ő megszerzett mindig a legjavát igyekezett továbbadni. Ne felejtjük el, hogy a romantikus zene kiforrásában vállalt aktív terjesztő szerepet, úgy zeneszerzőként, mint mások műveinek népszerűsítésével. Folyamatosan kísérletezett új megoldásokkal, technikákkal, előadásmódokkal.

A másik ok, ami miatt az egyes emberek mást ragadtak meg belőle, hogy mindenki más céllal kereste meg őt: a zongoristák, hogy fantasztikus virtuozitásából, technikájából tanuljanak, saját műveit első kézből hallani; mások hogy a romantikus zenét, művészetet megértsék, magukévá tegyék. Nem is beszélve az ifjú rajongókról, akiknek még nem volt kialakult elképzelésük az életről, valósággal itták minden szavát, és igyekeztek leutánozni a Mester játékának legapróbb rezdüléseit is, és örökre memorizálni.

Csodálatos az a mérhetetlen energia, amiből olyan sok szerencsés tanítvány részesülhetett, és óhatatlanul is felvetődik bennünk a kérdés: önmagában nagy megvalósítás, hogy annak idején számos virtuóz művészt állított pályára, támogatásával zseniális komponisták indultak útnak, és átformáló hatása volt úgy a magyar, mint az egyetemes zenetörténelemre; de mi az, amiből korunk nemzedéke profitálhat, ami ránk maradt ebből a gigantikus méretű kincshalmazból, amit talán a legtalálóbb kifejezéssel élve úgy neveznék: Liszt világa.

I. Zenedélután a Mesterrel, apró emlékek darabkáiból összerakva

II.1 Néhány szó a „kiváltságosokról”

Papp Viktor könyvében 427 tanítványt említ meg, persze ők csak az ismertek voltak. Közülük a leghíresebbek: „Sophie Menter, Emil Sauer, Eugen d'Albert, Karl Tausig, August Stradal, Bernhard Stavenhagen, August Göllerich, Isaac Albeniz, Alexander Borodin, Franz Brendel, Hans Bronsart, Hans Bülow, Peter Cornelius, Richard Burmeister, Wilhelm Kienzl, Frederick Lamond, Moriz Moskovski, Felix Mottl, Joachim Raff, Rimski-Korzakoff, Moriz Rosenthal, a két Rubinstein, Saint-Saens, Giovanni Sgambati, Bedrich Smetana, Felix Weingartner, Joseph Wieniawski, Vincent d'Indy, Göllerichné Voigt Gizella, Joachim József, Joseffy Rafael, Nikisch Arthúr, Mosonyi Mihály, Szendy Árpád, Thomán István és Zichy Géza gróf.”⁴

Mint látjuk, számos méltán világhírnek örvendő virtuóz, zeneszerző, pedagógus színesíti a listát. Tanítványai körébe tartoztak zongoraművészek és énekesek, zenészek és költők is látogatták óráit. Voltak még tanuló fiatal tehetségek, akiket maga választott, és nagy kedvvel oktatott, mivel még nem rontotta el őket a korra jellemző modoroskodás és a közönség elkápráztatására irányuló hamis csillogás hajhászása, amit Liszt, az igazi művész annyira gyűlölt.

Voltak továbbá protekciósok, hiszen ne felejtsük el, hogy főúri körökben olyan sok kedves barátja volt, akiknek nem volt szíve nemet mondani, ha valamelyikük középszerű rokonát akarta beajánlani hozzá. Őket nem játszatta, nem tanította külön, de eltűrte a jelenlétüket.

És volt egy, ki tudja honnan és hogyan, összeverődött ingyenélőkből álló holdudvar, akik kimondottan a Mester jószágára utaztak, szó szerint kihasználták, híresztelték, hogy Liszt tanítványok, fizettették vele számláikat. Ő pedig, néha bosszankodva, de gáláns nagyvonalúsággal viselte ezt.

Az a bámulatos szeretet, jószág és humor, amivel a „nagy” Liszt Ferenc hozzáállt ezekhez a tehetséges, vagy középszerű fiatalokhoz, ellenállhatatlanná tette, hiszen tudatában voltak a megtiszteltetésnek, hogy az óráira járhatnak, és egy kevésbé barátságos

---

⁴ Papp Viktor: Liszt Ferenc élő magyar tanítványai

egyéniség nagy rombolást végezhetett volna a gyermeki lelkekben. Sokaknak vehette volna el a kedvét a művésztől, és egy-egy hiba egész életükre megbélyegezhette volna őket.

Így azonban elérte, hogy némely kevésbé tehetséges tanítványa is szép karriert futott be az ő jóvoltából, és nagy számban maradtak meg növendékei a zenei, pedagógiai pályán. Szívből utálta a porosz tanítási módszert, a konzervatórium szitokszó számba ment nála. Egyik legnagyobb sértés volt, ha valakit a konzervatóriumba utasított. Nemcsak azért tanított, hogy növendékei hozzá hasonlóan interpretálják a műveket, hanem mivel ő egy missziót töltött be a romantikus zene területén, ismerte és hallotta a műveket saját szerzőjük előadásában, és a művészet iránti alázatában kötelességének érezte, hogy ne a maga zenei elképzeléseit adja tovább, hanem a komponista eredeti akaratát.

Különösen így volt az általa csodált Chopin esetében, (aki sajnos ezt a hihetetlen nagybecsülést nem viszonzta, mert barátságuk megszakadt és zenéjét sem kedvelte túlságosan), de Liszt dühös oroszlánként örködött műveinek tiszta, pontos és alkotójához hű megformálása fölött.

„Az utókor néha bírálta Lisztet a zongoraórák légkörét átjáró hízelkedő imádat és egyes tanítványok már-már szolgálalkú, talpnyaló viselkedése miatt (ami általában fordított arányban állt tehetségükkel). Számos kritikus elmarasztalta, mondván, hogy „udvart tart” és szándékosan igyekszik olyan ifjú tanítványokkal körül venni magát, akiknek felvételéért cserébe hódolatot kell tanúsítaniuk. A Hofgártnerében uralkodó bálványimádat és melegház-hangulat zavarta a húszéves Walter Damroscht, amikor 1882-ben meglátogatta Lisztet. Később kritikus hangú beszámolót írt arról, aminek tanúja volt. Az 1882-es osztályt „talpnyalók és dilettánsok szárnalmas csapatának” nevezte, amire csattanós válasz Lachmund megjegyzése, aki rámutatott, hogy a „dilettánsok csapatába” többek között hat olyan fiatalember is beletartozott, akik később a legkiválóbb zongoraművészeknek számítottak világszerte. Friedheim, Rosenthal, Siloti, Sauer, Reisenauer, és d'Albert. Ez ékesszóló cáfolat volt. Ám Damrosch távolról sem az egyetlen, aki azt állította, hogy ezek voltak a kivételek, s összességében nézve Liszt jobb tanítványokat érdemelt volna. Még Hans von Bülow is felhívta a figyelmet arra a paradoxonra, hogy a legjobb zongorista házában lehetett a legrosszabb zongorajátékot hallani.

Bülow véleményét személyes tapasztalatai alapozták meg: néha ugyanis, ha Liszt indiszponált volt, ő vette át a zongoraórákat. A tanítványok rettegtek ettől, mert tudták, hogy Bülow sokukat egyszerűen tehetségtelen elősködőnek tartotta. 1880 júniusában Bülow felhasználta az alkalmat, hogy – az ő szavaival élve – „kitakarítsa Augiász istállóját” Összehívta a tanítványokat és a következő szónoklatot intézte hozzájuk: „Hölgyeim és

uraim! Ne felejtsek el, hogy a Mester nagyon régen, 1811-ben született, és maga a megtestesült jóság és szívélyesség, tehát ne használják ki őt ilyen felháborító módon. Különösen önök, hölgyeim: biztosíthatom önöket, hogy legtöbbjük inkább mirtuszra, mint babérra született.”

Mindenki reszketett, s a legtöbben elmentek. Ezután Dori Petersen eljátszotta Liszt Mazeppáját, borzalmasan. Lehengerlő egyéniség volt, aki durván, elnagyoltan játszott. Bülow jól lehordta a hölgyet: „Önt egyetlen dolog képesíti erre a darabra, hogy olyan természete van, mint egy lónak.” Berthold Kellermann később elmesélte Lisztnek az esetet. „Bülownak nagyon is igaza volt, de túlságosan kegyetlenül viselkedett. Ön ugye találkozik ma este ezekkel az emberekkel? Mondja meg nekik, hogy várják meg, amíg Bülow elmegy, aztán jöjjenek vissza ide.” Bülow sosem értette meg, hogy Liszt miért nem értékelte, amit tett. Hiszen, mint Adelheid von Schornnak mondta, csak azt tette vele, mint a kutyájával: megszabadította őt a bolháktól.”⁵

Külön meg kell említenünk magyar tanítványait, hiszen az ő szívében is különleges helyet foglalt el ez a kis ország, amit hazájának vallott, noha nem beszélte jól a nyelvet. Az, hogy Liszt idejében Párizs, Róma és Weimar mellett Budapest lett az európai zenei élet központja, neki köszönhető. Ő, aki világhíró volt, nehezen tudta megszokni az itthoni dzsentri, kispolgári gondolkodásmódot, mégis hűségesen megjelent minden évben, hogy pár hónapon át oktassa zeneakadémiai növendékeit. Még Erkel Ferenc is, aki kitűnő zongorapedagógus volt, távolságtartóan kezelte a világhírű művészt.

Bár büszkék voltak rá, mégsem fogadták be, mert nem tudták birtokolni. Liszt soha senkinek nem engedte meg, hogy szárnyait levágják, és kalitkába zárják. Így maradt az évi pár hetes kurzus, ez is felbecsülhetetlen érték volt tanítványai számára.

„Basch Stefánia, Bauholzer Julia, Forster Stefánia, Guttmann Emma, Kramer Ernesztina, Müller Eugénia, Schuk Anna, Varga Vilma, Vaszilievits Olga, Voight Gizella, Bahnert József, Forrai Sándor, Márkus Dezső, Thomán István, Weisz József.”⁶

Ők voltak a Papp Viktor könyvében megemlélt magyar tanítványok, akik még éltek az ötvenes években, és a továbbiakban majd pár emléket felidézünk tőlük. Közülük pedagógiai szempontból kiemelkedik Thomán István munkássága, aki Bartókot is tanította.

Mint látjuk, növendékeinek köre nagyon sokrétű volt, különböző szinteken álltak,

---

⁵ Alan Walker: A weimari oroszlán: Liszt Ferenc és tanítványai

⁶ Papp Viktor: Liszt Ferenc élő magyar tanítványai

különböző céllal látogatták Liszt óráit. A már kiforrottabb zongoraművészek kész repertoárral jöttek, amit a Mestertől vártak, hogy segítsen technikájuk, művészi előadásmódjuk tökéletesítésében, alkotói fantáziájuk felszabadításában, és a virtuóz Liszt műveket első kézből hallják szerzőjüktől.

Azután ott voltak a konzervatóriumokban tanult technikás, de iskolás gondolkozású zongorista jelöltek, akiket ki kellett rángatnia a begyakorolt sémák uralma alól. Velük sokat bajlódott, hogy előhívja belőlük az egyéniséget, mert semmi sem okozott nagyobb bosszúságot neki, mint a lélektelen virtuóz játék. Türelmes volt hozzájuk, mert ezeknek a gondos mesterember felfogású tanítványoknak nagyon jó volt az utánzó képessége, ezért, ha maguktól nem is voltak világmegváltó ötleteik, Liszt szuggesztív játékából tudtak meríteni.

Volt egy szavajárása: a „Pilátus vétke”. Ez azt jelentette, hogy gyűlölte az olyan interpretációt, amelyben a művész „mosta kezét”, vagyis elhatárolódott, távolságot tartott az általa játszott darabtól, amelyet abban az időben klasszikus „objektivitásként” emlegettek. Hiszen a romantika pontosan az érzelmek, szenvedélyek átéléséről szól, Liszt úgy vélte, hogy a „személyiség kultusza” még mindig jobb a „személytelenség kultuszánál”. Őszintén hitt az egyéniség felszabadításában, nem a virtuózitással volt problémája, hiszen maga volt a legbriliánsabb mestere, de úgy gondolta, hogy a magas szintű technika nem cél, hanem eszköz a mű mondanivalójának kifejezésére.⁷

És persze ott voltak a protekciósok, akik vagy még nem szereztek megfelelő technikai tudást, vagy egyszerűen nem vették komolyan a követelményeket. Ők valószínűleg könnyű karriert reméltek a Liszt-tanítványságuk hangoztatásával. A Mestert néha nagyon felbőszítette, mikor szembesült vele, hogy még a darabot sem tudták lejátszani.

Persze azért ez utóbbi sem volt véresen komoly, előfordult a legjobbakkal is, mint például Thomán István, hogy valamit hibásan adott elő. Persze ő ezután kínosan vigyázott, hogy ez többé ne forduljon elő.

„Huszonegy éves voltam és második éves zeneakadémista. Erkel Ferenc tanította a zongorát. Csütörtök délelőttre esett az óráim. Közvetlenül előttem Naumann Gizi, a későbbi kiváló Liszt-tanítvány, játszott Erkelnek. Erkel minden növendékét külön oktatta, nem lehattunk bent a tanteremben, mint ahogyan Lisztnél szokásos volt. Aznap a Waldstein-

---

⁷ Alan Walker. A weimari oroszlán (Liszt Ferenc és tanítványai nyomán)

szonátát játszottam Erkel előtt. Egyszer csak belép Liszt, és int, hogy folytassam. Mellém ült a zongorához. Jobbra ő, balra Erkel. Ilyen megilletődött és zavart még sohasem voltam. Mikor elérkeztem valahára a végéhez, Liszt csak annyit szólt, hogy másnap, mikor órát ad az intézet nagytermében, én is legyek ott. Nagy dolog volt ez azért is, mert a Mester kizárólag a negyedéves akadémisták közül válogatta össze növendékeit. Másnap repeső örömmel mentem Liszt leckeórájára. Kérdezősködött tőlünk, mik a zenei terveink, vágyaink. Aztán a zongorához ültetett, és megjegyzés nélkül hallgatta játékomat (f-moll etűdjét adtam elő). Egyik átmeneti résznél megállított és mosolyogva kérdezte: Miféle kassai kiadásban (kassai tanulmányaimra utalva) játssza ezt az etűdöt? - megmutatta a kottában, hogy egyik átmeneti résznél más hangot ütöttem le, mint ami oda van írva.

Ettől a tréfás megjegyzéstől kezdve világéletemben minden kottafejet megnéztem. Ha valamelyik növendék nem játszott valamit kifogástalanul, az öregúr nem késett a megjegyzéssel...

- Na, ez is valami kassai kiadásból való...”⁸

Ebből a kis anekdotából is kiviláglik, hogy a Mester mennyire jól használta a humort a nevelésben, mert arra is szükség volt, sőt még néha fegyelmezésre is. Nem tűrte például a késést, azzal büntette, hogy az illetőt a téli hidegtől gémberedett ujjakkal azonnal zongorához zavarta. Mivel ilyenkor senki sem játszott valami fényesen, megrovó megjegyzéseket kapott. Legközelebb jobban ügyelt, hogy pontosan érkezzen.

II.2 Milyen is volt egy Liszt- délután milieu-je

Ha már Thománt említettük, kezdjük rögtön az ő visszaemlékezésével. Ő már fiatalon Weimarban is tanulhatott a Mesternél.

„Thomán elbeszélése szerint Liszt néha hetenként háromszor is foglalkozott növendékeivel. A megbeszélte időpontban a weimari Liszt-palota zeneszobájában várakoztak a Mesterre. Ha Liszt megjelent, tiszteletteljesen felálltak.

A Mester rendszerint abbérúhában jelent meg, szemügyre vette őket, ha valamelyik hiányzott, rögtön érdeklődni kezdett, hogy nem beteg-e az illető. Ezek után furcsa szertartás következett. A szoba nagy barokk asztalánál kis márvány medence állt, tele az akkori idők pénznemeivel. Volt ott lázsiás, lajos-arany, német ezüst tallér, és egyéb

---

⁸ Papp Viktor: Liszt Ferenc élő magyar tanítványai

pénzsemek. A Mester végignézett a fiatalokon, majd ezt kérdezte: Wer braucht Geld?
(Kinek van szüksége pénzre?)

A szokatlan kérdés után Liszt belemarkolt a pénzhalomba, majd minden növendékének adott valamit. Persze kinek mi jutott. Volt, aki aranypénzt kapott, aki néhány tallért. Liszt tudta, hogy tanítványai szegények, és mindenesetre juttatott nekik valami készpénzt.

Miután ez a kis intermezzo lezajlott, Liszt intett, a növendékek helyet foglaltak. Kezdetét vette az óra. A társalgási nyelv német volt, de Liszt kitűnően beszélt angolul és franciául is. A Mester kényelmes karosszékre ült, és akire rámutatott, annak rögtön a zongorához kellett ülnie. Előre meghatározott anyagról szó sem volt, Thomán elbeszélése szerint a Lisztnél töltött idő alatt metodikai kérdés fel sem merült.

Liszt rendszerint megjegyzés nélkül hallgatta végig az előjátszott műsort. Utána ő ült a zongorához és előjátszotta a darabot. Én sokszor kérdeztem Thomántól:

- Pista bácsi kérem, mesélje el, hogyan játszott Liszt?

Thomán mindig csak ezt válaszolta: -Fiacskám, az leírhatatlan”⁹

A weimari évek tapasztalatait többen is megörökítették. Liszt azon a véleményen volt, hogy érdemes memoárokat készíteni. Ezen felbuzdulva Amy Fay az amerikai zongora művésznő megírta könyvét, „Musikstudien in Deutschland címmel, amely kirobbanó sikert aratott az Egyesült Államokban. Különleges, misztikus Liszt-portréja, melyet érzelmi oldalról ragadott meg, színpompás hangulatfestése a közösen eltöltött zeneórákról, tömegeket vonzott a tengeren túlról a weimari művészképző-kurzusokra.

„Amy Fay legelőször 1873. május1.- én a weimari színházban pillantotta meg Lisztet. Néhány nappal később teadélutánra volt hivatalos, ahol újra találkozott a művésszel – és földbe gyökerezett a lába. „Hirtelen kinyílt az ajtó és megjelent Liszt. Mindannyian felálltunk, és ő valamennyiünkkel kezét fogott, meg sem várva, hogy bemutassák. Liszt olyan, mint aki már mindenben keresztülment, s az arcát végig barázdálták a tapasztalatok. Igen magas és vékony: hosszú abbékabátot visel, amely csaknem a lábfejéig ér. Leginkább valami régifajta varázslóra emlékeztetett engem, s úgy éreztem, hogy varázspálcája egyetlen érintésével minnyájunkat át tudna változtatni...”¹⁰

Ennél sokkal tárgyilagosabb anyag is rendelkezésünkre áll August Göllerich naplójából, aki gondosan lejegyezte dátummal ellátva az elhangzott darabot, előadót, és a

---

⁹ Ferenczy György: Pianoforte

¹⁰ Alan Walker: A weimari oroszán Liszt Ferenc és tanítványai

Mester instrukcióit.

Említésre érdemesek még egy szintén az Újvilágból jött pianista, Carl Lachmund beszámolói is, aki három nyáron át élvezhette a Liszt-tanítványok élménydús életét.

„Lachmund egy alkalommal Schumann C-dúr toccátáját játszotta Lisztnek. „Ó, ez bizony nehéz darab”, jegyezte meg Liszt. Azután Katharina Ranusevicshez, egy Henselt-tanítványhoz fordult, aki jelen volt az aznapi órán. Felmutatta neki a kottát, és azt mondta: „Ezt kellene megtanulnia; ez szilárd anyag, és addig kell megtanulni beleharapni, amíg az ember fiatal. - Amikor megöregszik, már nincs harapása.”¹¹

Többen megegyeznek abban, hogy Liszt leginkább így tanított: a növendék előjátszotta a művet, majd ő eljátszotta újra. Volt, amikor vele együtt, uniszónóban zongorázott, ez abban az időben kedvelt oktatási módszer volt. Előfordult, hogy nem engedte végig a darabot, közben adott instrukciókat, nem feltétlenül azért, mert nem tetszett neki az előadás, sőt inkább korrekcióival még szebbé akarta tenni, mert látott benne fantáziát. Voltak egészen érdekes, kiugró esetek is:

„Egyszer Henryk van Zeyl, a holland zongorista játszotta Chopin h-moll szonátájának scherzóját. Liszt odament a zongorához és az előadóra szegezte tekintetét, mintha föl akarná tölteni energiával a halódó játékot. Csettintett az ujjaival, vezényelt a kezével. „Szürke szemei szikráztak” írta Lachmund. „Egyetlen szót sem szólt, de van Zeyl tökéletesen értette. Az előadás életre kelt, a hatás varázslatos volt.”¹²

Mindenki azt hozott órára, amit akart, de általában romantikus szerzők darabjait. Nagyon sok átírat jelent meg a repertoárban, Verdi, Mendelson, Weber, Wágner Schubert műveiből, és a korabeli virtuózok, Liszt tanítványok mutatós, ám de nem feltétlenül halhatatlan művei.

„A Liszt óráin eljátszott tekintélyes mennyiségű tananyagban a kor ízlése éppúgy tükröződik, mint a tanítómesteré. Feltűnő, hogy Beethovennél régebbi zeneszerző eredeti műve szinte nem is szerepel. Az a kevés zene, amely Domenico Scarlatti, Händel, Mozart alkotásai közül elhangzott, csupa átírat volt. A kromatikus fantázia és fúga kivételével Bachtól is csak Liszt, vagy mások által készített átírat hangzott el. Haydn-nek még a nevét sem ejtették ki.

A zenetörténet nagy vonulatából a leggyakrabban a Lisztnek oly kedves Chopin és Beethoven darabjait játszották a tanítványok, valamivel kisebb számban Weber, Schumann,

---

¹¹ Alan Walker: A weimari oroszán Liszt Ferenc és tanítványai

¹² Alan Walker: A weimari oroszán Liszt Ferenc és tanítványai

Brams kompozícióit; nem voltak tehát, úgymond kitiltva az órákról azok a zeneszerzők, akiknek irányzata különbözött Lisztétől. A leggyakrabban persze a Mester műveit játszották a tanítványok, hogy a Liszt-játék fortélyait a leghitelesebb forrásból sajátítsák el. Jóformán minden órán elhangzottak eredeti Liszt művek is, átiratok, parafrázisok, fantáziák is. Éppen az átiratok révén esett gyakran szó a nagy mesterekről, Bachtól Verdiig és Wágnerig.

Ennek a szabad és kötetlen tananyagnak természetesen szerves része volt a múlt század második felében oly népszerű zongoraművész-zeneszerzők számos mutatós, virtuóz darabja is. Korábbi Liszt-tanítványok, Bülow, Taussig, Sgambatti, Zichy, Józseffy darabjait buzgón játszották. Kuriózum, hogy a Burgmein álnéven komponáló hírneves milánói kottakiadó-impreszárió, Giulio Ricordi zenéje is szerepelt órán. Ezt a zeneirodalmat századunkban fokozatosan kiszorította a maradandó, értékekben is kimeríthetetlenül gazdag zongoramuzsika. Mintha Liszt maga is megsejtette volna ezt, a virtuó darabocskák többségéhez semmit sem fűzött hozzá. Néhány megjegyzéséből kiderül, hogy Giovanni Sgambattit és a világhírű pianista Anton Rubinsteint zeneszerzőként nagyra becsülte. De némely fércmű vagy átirat valósággal szenvedést okozott neki. Egy ízben Chopin Ász-dúr keringőjét hallgatta, ám a számára oly kedves Chopin muzsikát Bülow átiratában vitte órára a növendék. Liszt, az átiratok fejedelme nem is engedte végig játszani a darabot, éktelen haragra gerjedt: Szégyellje magát, hogy ilyesmit hoz nekem. Felesleges hozzám jönnie ahhoz, hogy effélét tanuljon. Nyomorult dilettánskoszt ez - a kompozíció ellen természetesen semmi kifogásom, az nagyon szép.”¹³

II.3 Folytatódjon tovább a tanóra Liszttel

Liszt soha nem fukarkodott a dicsérettel, ha szép, egyéni előadásmóddal találkozott. A motiválás színes palettáján volt helye a „bravo” felkiáltásnak, a cukorkáknak, homlokcsóknak, apró ajándékoknak, emlékeknek, (ha őt megajándékozták, soha nem hagyta viszonzatlanul). Kedvenceit pedig minden jóval elhalmozta. Voigt Gizella különösen meghatottan emlékezett arra az időre, mikor végre kijutott Weimarba, és a Mester fogadására mozgósította az egész „Liszt-kolóniát”, mindent elrendezett számára, hatalmas rózsacsokorral, hercegnőnek kijáró pompával üdvözölte.

Voigt Gizella a kedvencek közé tartozott, és nem véletlenül. Jól mutatja a következő emlékfoszlány, mennyire feldúlták a dilettánsok a Mester lelkivilágát.

---

¹³ Breuer János: Liszt Ferenc tantermében

„Idővel néhány olyan növendék került az órákra, kik protekcióval jutottak be, de a mester tanítására teljesen méltatlanok voltak. Egy ilyen protekciós tanítvány egy alkalommal egyik művét helytelenül adta elő. A Mester olyan dühös lett, amilyenek én sohasem láttam őt. Így kiabált:

- Ez már mégis sok! Hogy merészkedik ilyen tökéletlen tudással hozzám jönni? Ki svindlizte be magát? - Ez a dühkitörés félelmetes volt. A máskor olyan jóságos Mester hosszú ezüst haját borzolta s mint büszke, de megsebzett oroszlán járkált a teremben fel s alá. Inkább kiabálta, mint mondta:

- Ma hétfő van. Aki nekem szerdán Beethoven Appassionátáját nem tudja hibátlanul és kotta nélkül eljátszani, az mehet, hozzám többé nem jöhet!! - Mindnyájunkat ijedtség dermesztett meg. Megszólalt Erkel direktor, megnyugtatólag beszélt a Mesterhez.

- De Mester, ezt csak Voigt tudja.

- Jó, - mondta a Mester, akkor a többi mehet és Voigt marad.

A következő órán, szerdán a tizenhét növendék közül csak kettő jelent meg. A Mester a terembe lépve így szólt hozzám:

- Játssza az Appassionátát! - éjjel-nappal tanultam, hiszen kevés időm volt hétfő este hét órától szerda délután négyig. Még ma is csodálkozom rajta, hogy a házban, ahol laktunk fel nem lázadtak. Az egész szonátát kívülről játszottam. Dicséretül a Mester kétszer homlokon csókolt s így szólt a többiekhez: - Ez az eredmény legyen példa, hogy kell cselekedni!¹⁴

Egy másik dühkitörés leírása ezúttal Weimarból Bettina Walker tollából, aki egy egész nyarat töltött ott Liszttel:

„Elmesél egy esetet, amikor egy fiatalember megpróbálta eljátszani Liszt egyik polonézát. Még nem jutott túl messzire, máris belegabalyodott saját félreütéseibe. Liszt háromszor kezdte újra vele, de a dolog mindannyiszor csak egyre rosszabb lett. - Ezután olyan jelenet következett, amit nem lehet egykönnyen elfelejteni. Liszt hangja reszketett a haragtól, s miközben lehajította a kottát a kottatartóról, többször is elmondta, olyan hangon, amit mindannyiunk megfélemlítésére szánt: Tudja egyáltalán, hogy kinek játszott? Önnek itt semmi keresnivalója! Menjen a konzervatóriumba; a magafajtnak ott a helye. - A fiatalember visszavonult a szoba mélyére, nem is gondolva arra, hogy hogy végképp tönkretette a délutánt a soron következő tanítvány, az egyik Grosskurt-lány számára, aki egy Chopin noktürnrel ült a zongorához. A fiatalember játéka felkavarta Liszt epéjét, s a Mester „teljesen szétszedte” szegény lányt, akihez pedig általában nagyon kedves volt. A

---

¹⁴ Papp Viktor: Liszt Ferenc élő magyar tanítványai

kezébe nyomta kottáját és a rettegett szavakkal küldte el a zongora mellől: „Nem itt kell kimosni a szennyest” A lány egy távoli sarokba húzódott, hogy elrejtse könnyeit.”¹⁵

Liszt tudott dühöngeni, ha felbosszantották, és ilyenkor egyre jobban belelovallta magát, és nehezen csendesedett le. Igazából azonban csak azok rémültek meg, akik egyébként nagyon komolyan vették a tanulást, és mindent megtettek, hogy a legjobbak legyenek. Sajnos azokról az emberekről, akiknek szánta, lepergett, elkergetni sem tudta volna őket. Legendás jósága sokkal inkább nyomot hagyott tanítványaiban, néha egy kis oroszlán üvöltés, valljuk be, csak jót tesz, hogy az ember összekapja magát. Hát akkor evezünk csendesebb vizekre!

„Most visszakanyarodva Thomán anekdotáihoz, - egyszer egy Stavenhagel nevű Liszt növendék megkérdezte mesterét: - Mi a rubato?

Liszt karon fogta a fiatal tanítványát, és kivezette a palota erkélyére, mely alatt platánfa nyújtózott: Nézd ezt a fát -szólt a Mester – a szellő játszadozik a kis levelekkel, a kis ágak velük mozognak, ám a fa törzse szilárd és mozdulatlan. Ez a rubato.

Azt hiszem, hogy a rubato formát soha szebben és költőibben nem határozta meg.”¹⁶

II.4 Pár szó a zongoratechnikáról, ami ellenállhatatlanul vonzotta a virtuózokat

Egyszer valaki a közönségből megkérte a Mestert mutassa meg neki a hatodik ujját, amivel olyan csodálatosan trillázik. Bár egy rejtett tartalék ujjal ő sem rendelkezett, kétségkívül hosszú, finom ujjú, de erőteljes keze zongorára lett teremtve, de azért a szüntelen gyakorlás is besegített, hogy ebből a kézből a világ legnagyobb zongoraművésznéke keze legyen. A Liszt nem zongoratechnikát tanított, annak ellenére, hogy növendékeit leginkább ez vonzotta hozzá. A felületes szemlélő, aki nem értette az előadást, annyit jegyzett meg, hogy hű milyen fantasztikusan tudja pörgetni a trillákat. Azért mégis sikerült tanítványainak ellesni egy-egy fortélyt, és valószínűleg, ha kérdezték, nem zárkózott el a válaszadástól.

Gyermekkorában Czerny oktatta, akiről köztudott, hogy mennyi kézügyesség fejlesztő etűdöt dolgozott ki. Párizsban viszont már saját erőből kellett tovább fejlesztenie tudását. Kezdetben Czerny, Hummel, és Kalkbrenner iskolájához sorolták őt is. Ő azonban

---

¹⁵ Alan Walker: A weimari oroszlán Liszt Ferenc és tanítványai

¹⁶ Ferenczy György: Pianoforte

nem elégedett meg akkori virtuóz tudásával, hanem tovább kísérletezett.

Párizs azokban az években a zongoravirtuózók paradicsoma volt. Chopin és Brahms Berlióz azonban különösen erőteljesen hatottak rá. Paganini, az „ördög hegedűse” feltűnése pedig nem hagyta többé nyugodni. Célja volt, hogy amit Paganini megcsinált hegedűn, azt ő is meg tudja tenni zongorán. Másik vágya, hogy zenekari műveket is interpretálhasson a billentyűs hangszeren. Ennek érdekében különleges, tremolós technikát dolgozott ki.

Nagy szerencséjére jó barátság fűzte az Erard zongoragyáros családhoz, minek következtében elsőnek próbálhatta ki a legújabb technikájú hangszereket.

„Ez időtől kezdve előadasmódjában és kompozíciós stílusában újszerű elemek jelentkeznek. Eddig nem ismert mértékben terjeszti ki az ugrástechnikát azzal, hogy a zongorát zenekar szerűen kezeli; a tremolós akkordtechnikát merőben új feladatok megoldására teszi alkalmassá. A nyomott kantilénák megszólaltatásánál fontos szerepet juttat a hüvelykujjnak; a két kéz között megosztott kromatikus és diatonikus oktávmenetek nagy erővel szólalnak meg s az ugyancsak a két kéz között megosztott akkordsorozatok hangzása olyan dübörgő, szinte mennydörgésszerű, ami a zeneirodalomban addig ismeretlen volt. A gyors tempóban játszott skáláknál mellőzi a szokásos hüvelykujj alátevést, az öt ujj pergőjátéka után a hüvelykujjat átdobja. Így a hüvelykujj a játékmechanizmusban egészen új, az eddiginél jelentősebb szerephez jut.

A technikai lehetőségek forradalmi kibontakozása legtökéletesebben a Paganini caprice-okban és a Transzcendentális etűdökben jelentkezik. Liszt a „transzcendentális” jelzővel azt akarta kifejezésre juttatni, hogy etűdjeinek előadási nehézségei minden addigi elképzelést felülmúlnak.”¹⁷

Nem céлом, hogy mélyebben belemenjek a liszti zongoratechnika elemzésébe, csak néhány ínyencséggel szeretném gyönyörködtetni dolgozatom olvasót, a különleges ujjrendekkel kapcsolatban. Egy kis tanulmány részletet (a dolgozat után mellékletben) nagyon érdekesnek tartottam.

Nem csak a különleges ujjrend volt azonban játékának jellegzetessége, bár az évek során folyamatosan változott, tökéletesedett. Legendás szorgalmával fáradhatatlanul gyakorolt, újabb és újabb megoldásokkal próbálkozott, kísérletezett.

Korabeli festmények tanúsága szerint Liszt mindig egyenesen ül a zongoránál, csuklója egyvonalban van alkarjával, melyet a felső karhoz képest tompaszögben tart.

---

¹⁷ http://www.parlando.hu/1962/1962-02-05_Liszt.htm

Bizonyos képeken úgynevezett nyújtás látható, súlypontja a gömbölyű ujjakon nyugszik. Karja szabadon lebeg, csuklója, alkarja, felkarja emelők módjára mozgathatók. Ebből többen arra a következtetésre jutottak, hogy Liszt az úgynevezett súlytechnikával játszott. Ezt a módszert Németországban fejlesztették ki, Ludwig Deppe egyik képviselője volt, mint a zongorapedagógia reformok lelkes híve. Franciaországban Marie Jaell nevével fémjelezték, aki Liszt egyik tanítványa volt.

„Mindezzel kapcsolatban Rudolf Maria Breithaupt 1905-ben a liszti technikáról szóló írásában a következő véleményének ad kifejezést:

„Liszt súlytechnikával játszott, a lendítés és a forgatás szabad vállból történt. A hát- és vállsúlyokat közvetlenül emelte át az ujjakra, s ezzel magyarázható a nyújtott karok és kerek magas tartása.”

Liszt 1868-ban hozzálátott egy zongoratechnikai tanulmánykötet összeállításához. Ezek a tanulmányok azonban csak röviddel halála után jelentek meg 12 füzetben, tanítványának, Alexander Winterbergnek gondozásában. Az ujjtechnika nagyon gondos fejlesztése után a 10-ik füzettől kezdve a gördítés, a tremoló és a karlendítés kérdéseit félreérthetetlenül a súlytechnika értelmezésében tárgyalja.”¹⁸

Hogy ez mennyire így volt, azt más növendékek is megerősítették, köztük Amy Fay, aki lejegyzett egy mozzanatot, amikor az Esz-dúr hangversenyt játszotta, a másik zongoránál pedig a Mester ült.

„Végül eljutottunk egy olyan részhez, ahol a zongora közepéről kiindulva mindkét kéz ellenmozgásban játszik futamokat a teljes klaviatúrán, s ezek a futamok minden esetben egy rövid, éles akkorddal fejeződnek be. - Dobja ki az egészet az ablakon!’ mondta Liszt gyorsan és könnyedén. Azután ő maga kezdte a futamokat játszani, s az akkordoknak minden esetben külön erős lökést adott, mintha akarna valamit eldobni.”¹⁹

II.5 Nézzünk néhány szakmai tanácsot a Mester szájából

Voltak bizonyos elvei a tanításban, ami Göllerlich hűségesen rögzített krónikájából jól kitűnik. Például a futamokkal kapcsolatosan: Nem szerette, ha valaki a gyors játékkal tönkretette a darab összhatását. Gyűlölte, ha összezúgatták az akkordmeneteket, elnagyolták, összemosták a trillákat. „Makaróni játék” volt Lisztnél az ilyen előadás beceneve. Megkövetelte a tagolt, lélegző, értelmes játékot, a tudatos előadásmódot. Hallani

¹⁸ http://www.parlando.hu/1962/1962-02-05_Liszt.htm

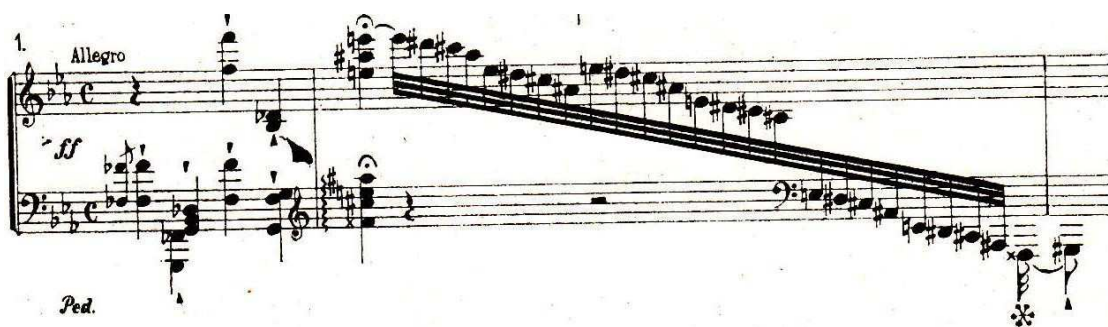
¹⁹ http://www.parlando.hu/1962/1962-02-05_Liszt.htm

akarta a szépen körvonalazódott futamokat, világos, egyértelmű basszust, a szép frazirozást, a piano részekenél is tiszta játékot kívánt, jól megütött hangokat. A trilláknál szép kidolgozást kért, sűrűn, sok hanggal. Nem szerette műveinek metronomizált zongorázását, de a túlfűtöttségnek sem volt barátja.

„Jellemző utasítás a Szerelmi álmok 1. notturnóját előadó Növendéknek: „Ezt egészen átszellemülten játssza, mintha nem is zongoránál ülne, annyira távol a világtól, csak semmi egy-két-há, négy, mint a Lipcsei Konzervatóriumban.”²⁰

Nagyon fontosnak tartotta a technikát, de csak, mint a zenei kifejezés részét.

„Technikai és zenei kifejezés Liszt által elképzelt összefüggésére jó példákkal szolgálnak a Mester etűdjei. Az Eroica-etűdöt Göllerich feljegyezte, hogy Liszt nagyon gyors tempót kért, sokkal gyorsabban, mint ahogyan a növendékek elképzelték. A mű indítását Liszt megmutatta, nagyon markánsan, hegyesen, és karakterisztikusan játszotta az első ütemet s külön kérte, hogy a futamot indító legmagasabb hangon kissé időzzön el a növendék, pedig ezt a kottában korona is jelzi.

Ahol a téma oktávban szól, Liszt megjegyezte: „ne olyan vidáman, mintha talpalávaló volna, Csapjon bele derekasan.”

²⁰ Brauer János. Liszt Ferenc tantermében

Az f-moll koncertetűd indítását Liszt nem túlzott hangerővel, nem túlságosan lassan, de nem is elszetve kérte:

3. f-moll koncertetűd, (Il lamento), 1-3 ütem *accel.*

A capriccio

f appassionato

A mű egyik visszafogott epizódjához hozzáfűzte, hogy az a lehető leghalkabban szólaljon meg, de ne legyen lassú, A kotta ugyan némi lassítást ír elő, a zeneszerző nyilván a hamisan érzelgős lírizálástól óvja az előadót. Ez a részlet balpedállal, azaz egy húron szólaltatandó meg. Liszt talán éppen evégett kérte nyomatékosan, hogy ne csak a dallam, hanem a kíséret vonala is pontosan hallható legyen.

f-moll koncertetűd, 30-32 ütem

Un poco ritenuto il tempo *con intimo sentimento*

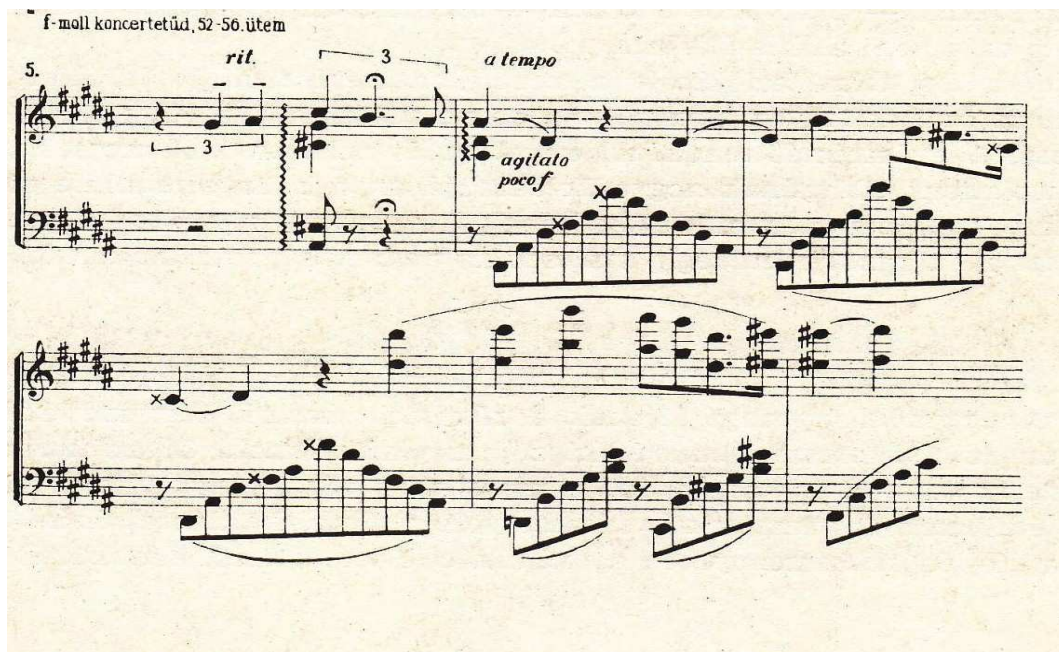
sotto voce

Una corda

Markánsan kérte a recitatívó szerű részt. Az éneklő dallamot széles, hömpölygő előadásban

kívánta Liszt hallani, de- ismerve a korabeli gyakorlatot, figyelmeztette növendékét, játéka szenvedélyes legyen, ne pedig szenvelgő.

Liszt felhívja a figyelmet arra, hogy a mű befejezésekor a dallam a középszólamokba került, s azt kellőképpen ki kell emelni”²¹

A fentiek példát adnak a Mester tanári instrukcióiból, de ezt soha sem tekinthetjük általánosnak. Konkrétan az adott művet nézte mindig, és a tartalmához, mondanivalójához igazította a zenei kifejezést. Adott esetben a futamokat lassabban kérte, máshol erőteljesen pergetve. Ezt el is magyarázta hallgatóinak, nem pillanatnyi impressziókat akart, mindennek pontosan megvolt a jelentősége, értelme. Így egy a lényeget megragadó, de előadasmódjában mégis szabad, művészi megfogalmazást mutatott a tanítványainak, ami minden alkotásban más és más, mégis van egy alap zenei értelmezési módja, amit idővel, ráérzéssel el tudtak sajátítani.

II.6 Liszt komplex zene- és világszemlélete

Liszt a Zeneakadémián is kötelezővé tette hallgatói számára a zeneszerzés és az

---

21 Brauer János. Liszt Ferenc tantermében

improvizáció tárgyak felvételét, mert ő komplex zeneművészi képzésben hitt, nem csak egy darab előadásában.

„Tény, hogy Liszt tanítványai közül mindazok, akik később uralkodó szerepet játszottak az előadóművészet területén, kivétel nélkül komponáltak is. (Bülow, Tausig, Rosenthal neve mellé Sauerét, Weingartnerét és Friedheimét is odatehetjük) A két dolog olyan következetesen kapcsolódik össze náluk, hogy joggal tételezhetjük az ok-okozati összefüggést az alkotás iránti érdeklődésük, és az újra-alkotásban tanúsított kiválóságuk között. Lisztről pedig egészen bizonyosan elmondhatjuk, hogy a komponista belátásával játszott előadóművész kitekintésével komponált.”²²

„Zeneszerzői próbálkozásaitól saját tanítványai sem kímélték meg a Mestert. Egyik alkalommal Edwin Klahre, Liszt amerikai tanítványa 25 variációját mutatta be. Íme Liszt sommás kritikája: „Ah! Jó uram, tudja, Ausztriában korábban botbüntetést alkalmaztak, az is 25-ből állott.”

Erre az amerikai maga komponálta impromptu-jével állt elő. Liszt odaült a zongorához, és Chopin cisz-moll impromptu-jét kezdte el. Miközben Chopint zongorázott, így szólt: „Így is lehetne, de itt más a középész, mint önnél. Nem, ez semmi, micsoda ízetlen dolog ez. Adok önnek egy jó tanácsot: ezt a kompozíciót sürgősen dugja a papírkosárba. Ez a legjobb felhasználási módja. Vagy adja ide az én papírkosáramba. Én borzasztóan sokat dobok bele.”²³

Láthatjuk, hogy az órák mennyire kötetlen hangulatban folytak, mivel mindig voltak barátok, érdeklődők is, legalább 25-en, ezért mindenkinek meg kellett szoknia, hogy közönség előtt zongorázzon. Liszt tanítási módszeréhez tartozott, hogy a növendékek matinékon is szerepeljenek. Ha néha a lámpaláztól annyira lebénytak, hogy nem tudták befejezni a darabot, a Mester elegánsan leültette a tanítványt és mint ha mi sem történt volna, maga fejezte be a hangversenyt.

Ez a gáláns kifinomult viselkedés az életstílusa volt, bármerre járt, koronás fők, főurak között, soha nem esett zavarba, éles elmével, mindig tudta mit kell mondani, és soha sem veszítette el stílusát és tartását. Ez is olyasvalami volt, amit több tanítványa öntudatlanul is magáévá tett, hiszen közülük sokan elkísérték a Mestert vacsorákra, estélyekre. Élete végéig mérhetetlen energiával munkálkodott, napi 10-12 óra zongorázás mellett, (idős korában már nem gyakorolt, de rengeteget zenélt) amit tanítványaitól is

---

²² Alan Walker: A weimari oroszán Liszt Ferenc és tanítványai

²³ Breuer János: Liszt Ferenc tantermében II. rész

elvárt, tekintélyes mennyiségű művet írt, és emellett tanított, vezényelt szervezett, koncertezett.

„Talán sohasem volt még művész, aki annyi zenét csinált volna, gyakorolt volna, mint ő, sohasem időtöltésből, néha kényszerűségből, de legtöbbször passzióból és a legnagyobb odaadással.

Adelheid von Schorn leír egy igazi, tipikus, Liszt-féle zenenapot. A 70-es évek elején Rubinstein Antal vendége volt Weimarban. Már kora délelőtt társaság gyülekezett a kertiházban; Liszt négykezeset játszott Rubinsteinnel, de külön is játszottak, délig. Majd vendégeket kísérték a vasútra és ebédeltek. De ebéd után csak összejöttek a tanítványok és Liszt szokás szerint játszott nekik. Rubinstein hatkor már olyan fáradt volt, hogy hallgatni se bírta és kissé ledőlt. Liszt utasítására azonban a tanítványok érte mentek és vitték az operába, ahol Liszt dirigált, 9-kor a városházi teremben az Ideale próbáját hallgatták végig, onnan Meyendorffékhoz mentek, ahol éjfél után kettőig muzsikáltak. Az elutazó Rubinstein azzal búcsúzott a krónikástól: Nem jöhetek egyhamar Weimarba, ennyi muzsikától én megbetegszem.”²⁴

Az eddigiekből már jól látható, hogy ő nem csak zongorát oktatott, nem is csak művészetet, (ahogy többen megfogalmazták), hanem egy új generációt igyekezett kinevelni, mintha gyerekei lettek volna (persze nyilván csak azok, akiket erre méltónak ítélt), megmutatkozott az a különleges kapcsolat, ami tanítványaihoz fűzte. Törődött a magánéletükkel, (például Voigt Gizella és Göllerich házassága az ő ajánlásával jött létre), formálta ízlésüket, világ szemléletüket is példájával, jószívű, humanista életmódjával és nézeteivel. Megosztotta velük a zene és a tehetség iránti alázatát, az egyéniség tiszteletét, a mindig tökéletesebbre való törekvést, a kreativitás és kísérletezés kalandos izgalmát. Nagyon sok ifjú komponista köszönhette Lisztnak és tanítványainak, hogy műveit széles körben ismertté tették. Liszt-tanítványnak lenni félig-meddig már a siker zálogja volt.

Vajon mi lehetett a titok, ami miatt olyan sokan lettek világhírű előadók, pedagógusok, zeneszerzők növendékei közül, és ez a folyamat nem állt meg, hanem a következő nemzedékekben is folytatódott. És a Liszt - iskola mindegyikükön érződik. Az egyetlen dolog, ami megállíthatja ezt a vonalat, az az emberek igénytelensége és érdektelensége a fajsúlyosabb zene iránt. Azt is érdekesnek találom, hogy a következő generációk, mint például Bartók Béla aki Thomán Istvántól tanult, bár egészen más volt, (csodálatosan zongorázott, de nem ez volt számára a legfontosabb), ám ismerve

---

²⁴ Varró István: Liszt anekdoták

szorgalmát, amivel hatalmas mennyiségű népdalt gyűjtött, elkötelezettségét, zeneszerzői munkásságát, (ami természetesen a 20. század zenéje), mégis felismerhetők benne a liszti-alapok.

És talán nem utolsó sorban meg kell említenünk Liszt emberségét is, amit szintén ráhagyományozott növendékeire, Ferenczy György például elmondja könyvében, hogy Thomán István a tehetségeseket ingyen oktatta, sőt neki munkát is szerzett egy grófnál. Azért a rengeteg Liszt-tanítvány jó része szegény családokból került ki, ha nem segítette volna őket, sok nagyszerű művésszel lenne szegényebb a zenetörténelem. Sokan úgy gondolják, hogy a Mester humanista barátaitól tanulta ezt a világszemléletet, én nem gondolnám, már gyerekkorából is maradt fenn olyan történet, ami jószívűségét bizonyítja, persze ő a jótékonytságot is nagyban művelte, mint minden mást. Ez a kis anekdota ide kívánczik, bár nem tartozik szorosan a tárgyhoz, de jól ábrázolja a Mester jellemét:

„Zichy Géza gróf vendége volt Tetétlenben, ahol az egyszerű zsellérek-béresek szívükbe zárták az öreg abbét, a hozzájuk mindig szeretetteljes nagyurat. Mikor utoljára járt lenn, valóságos ünnepléssel fogadták. Szeretetük viszonzásául kedvük szerint zongorázott nekik és dúsan megvendégelte őket. Házigazdai tisztét a legkomolyabban vette, személyesen gondoskodott vendégei apraja-nagyjáról. A galambósz öreg gazda így búcsúzott tőle: - Hogy hogyan hínak uram, azt megmondta a méltóságos grófunk, hogy mit tudsz, azt megmutattad, de hogy ki vagy, uram, azt csak mi szegény népek tudjuk; kívánjuk is, hogy áldjon meg az Úristen! - Liszt könnyezve csókolta meg az öreg parasztot.”²⁵

III. Liszt Ferenc tanári öröksége

Őszintén remélem, hogy kis tanulmányommal sikerült betekintést nyújtanom egy fantasztikus életmű néhány pillanatába, és kedvet csinálni az olvasónak, hogy jobban belemélyedve a témába, más oldalról is megismerje a Mestert, mint az átlagos szemlélő. Igyekeztem pár színes élményt összeollózni, ahogy azt a jelenlevők elmesélték. Amíg írtam, észre kellett vennem, hogy Liszt szelleme ma is él azokban az emlékekben, melyeknek darabkáit tanítványai ránk örökítették. Bár én csak egy kis szegmensét vizsgáltam ennek a nagy mennyiségű anyagnak, éreztem a kincskeresés izgalmát, amint

---

²⁵ Varró István: Liszt anekdoták

egy-egy napjainkban kevésbé fontosnak, vagy érdektelennek tartott apró részletet leporoltam, és megérintett az abban rejlő tanulság szépsége. Ilyen például a mű lényegének ismeretéből fakadó, a szerző egyéniségét méltányló, tehetségét csodáló előadásmód, amelyben a technika teljesen alá van rendelve a kifejezésnek, és az egész, a művészet iránti alázattal tökéletesen szinkronban van; vagy ilyenek a frappáns, képszerű megfogalmazásai (pl. „dobja ki az egészszet az ablakon.”), és szuggesztív tanítási módszere.

„Liszt volt nemzedékének legnagyobb zongoratanára. A tanítás zenészlétének középpontjában állt serdülőkorától, az 1820-as évektől kezdve élete legutolsó hónapjáig, 1886 júliusáig. Azt mondják, több mint négyszáz növendék ment át a kezén, és sokuk kimagasló eredményeket ért el. Gyakorlatilag Liszt teremtette meg a "mesterkurzus" fogalmát, amely mind a mai napig él. Hitt abban, hogy a fiatal művészeket zeneileg ösztönzi egymás társasága, a versengés légköre pedig megemeli a művészi színvonalat.

Tanítványainak első generációjához tartozott Tausig, Klindworth, Bronsart és Bülow. Ám a második nemzedékben is találunk nagy hatású művészeket, amilyen például Moriz Rosenthal, Alexander Siloti, Emil Sauer, Eugène d'Albert és Arthur Friedheim; közülük egyesek még az 1940-es években is éltek. Lemezfelvételeik lenyűgöző bepillantást engednek a zongorajáték aranykorába, amely már mindörökké letűnt.

Milyen tanár volt Liszt? A témáról sok-sok írott feljegyzés maradt fenn, melyek nem kis része maguktól a tanítványoktól származik. Lisztet nem érdekelte a pedagógusszerep. Nem volt "metódusa", sem "szisztémája", ritkán szolgált technikai tanácsokkal tanítványai számára. Távol állt tőle a zongorajáték technikai folyamatainak elemzése. A hangszerrel kapcsolatos fizikai problémák érdekelték a legkevésbé a billentyűk ragyogó mesterét. Mivel az ő számára ilyenek már nem léteztek, nem is foglalkozott velük. "A piszkos fehérneműt mossák ki odahaza" - mondogatta azoknak a növendékeinek, akik még technikai segítséget igényeltek volna. Ennek megfelelően viszont azok a tanítványai sem tettek rá mély hatást, akik hivalkodtak technikai tudásukkal. "Érdekel is engem, hogy milyen gyorsan tudja lejátszani az oktávjait!" - dörrent rá egyik növendékére, aki épp Chopin Asz-dúr polonézének híres oktávmenetét játszotta. "Amit hallani akarok, a lengyel lovasság lovainak patkódobogása, amint erőt gyűjtenek, hogy legyőzzék az ellenséget."¹ Az interpretáció érdekelte, nem a mechanikus kivitelezés. Tanítványai persze azzal, hogy megfigyelhették, hogyan játszik Liszt - a kéztartását, egyes

szakaszok sajátos ujjrendjeit, pedálhasználatát - a lehető legjobb modellt kapták, és messze többet tanultak, mintha száraz, akadémikus előadást hallgattak volna minderről.”²⁶

„Sokan közülük tanárként vitték tovább a Liszt-tradíciót, mely talán a legfolyamatosabban a budapesti Zeneakadémián (a mai Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen) él, ahol Liszt az alapítástól fogva élete végéig oktatott. Két kiváló magyar növendéke, Thomán István és Szendy Árpád röviddel Liszt halála után az intézmény zongoratanára lett. Dohnányi Ernő és Bartók Béla is Thomán tanítványa volt a Zeneakadémián, majd, mint az intézmény tanárai, később (más Thomán- és Szendy-növendékekkel együtt) ők maguk is tovább adták a liszti hagyatékot, melynek továbbélése a mai napig kimutatható. Liszt hatása azonban a zeneszerző kortársakra és utódokra is felmérhetetlen volt. Bátorítása, gyakorlati támogatása a már említetteken kívül olyan jelentős művészek indulását, előrehaladását is segítette, mint Smetana, Saint-Saëns, Grieg vagy az orosz „Ötök”, és Bartók szerint „művei termékenyítőbben hatottak az utána következő nemzedékre, mint Wagneré, annyi újszerű lehetőséget pendített meg műveiben, anélkül, hogy ezeket saját maga a végsőkig kimerítette volna, hogy hasonlíthatatlanul több ösztönzést kaptunk tőle, mint Wagnertől.”²⁷

Göllerich naplója, melyben aprólékosan feljegyezte a tanítványok által játszott darabokat, és a Mester instrukcióit, felbecsülhetetlen értéket képvisel. Több tanítvány is írt memoárokat, de az övé a leghitelesebb. A XIX. század legnagyobb jelentőséggel bíró művészképzője volt Liszt iskolája, amelynek hatása a mai napig érezhető. Szabolcsi Bence tanulmányában felsorolt jelentős zongoraművészek, a világ ranglistán kimagasló helyet foglaltak el az 1930-as évekig: d'Albert, Frederic Lamond, Moritz Rosenthal. Thomán István véleménye szerint azonban az a művész, aki előadásmódjában leginkább hasonlított Liszt Ferencre, az Emil Sauer volt.

A sok neves pianista mellett, még többen voltak, akik pedagógiai munkásságukban követték a Mestert. Ilyen „Liszt-unokák” voltak: Wilhelm Backhaus d'Albert tanítványa, Edward Steurmann Busonié, és Szántó Tivadar is, aki elsőnek játszotta Bartók és Kodály műveit, és Edward Ermann, aki minden új zene lelkes apostola volt az 1920-as években. A magyar előadók közt nem voltak Sauerrel egy súlycsoportba tartozó hírességek, de a már

---

²⁶ http://www.muksikalendariu.hu/muzsika/index.php?area=article&id_article=1167

²⁷ <http://www.lisztmuseum.hu/hu/liszt/>

említett Thomán István pedagógusi munkássága igen jelentős. Az ő keze alól kerültek ki olyan Liszt-unokák, mint Bartók Béla, Dohnányi Ernő, Székely Arnold. Székely Arnold neve zongoristaként keveset mond korunk emberének, bár ő volt, aki 1908-ban bemutatta Bartók bagatell-ciklusának záródarabját: a Szeretőm táncol címmel, amely abban az időben botrányosnak számított. Ha előadóként nem is ismerjük, de tanítványai listáját nézve elkerekedhet a szemünk: Fischer Annie, Kadosa Pál, Kocsis Zoltán, Ránki Dezső. Ők generációnk által is ismert nevek, akiknek kiválóságát már hangfelvételek is bizonyítják. Thomán István Bartókot is abból az anyagból tanította, amit Liszt óráin vettek át. Ha nem is látványosan, de az egész világon él a Mester művészete, a Liszt-tanítványok pedagógiai vonalán, ami sokszor rejtve marad a felületes szemlélő előtt, csak akkor tűnik ki, mikor egy-egy híres zongoraművész, zeneszerző megemlíti, hogy az ő tanára is Liszt nyomdokain járt. Amit ő adott az emberiségnek, az visszavehetetlen ajándék, csak eltékozolni lehet, de reméljük, hogy amíg zene van a világon, addig mindig lesznek művészek, akik a Liszt által lerakott alapokra építkeznek.

Liszt növendékek Budapesten, 1911. Ülnek: (balról) Vera Timanova, Emil Sauer, Göllerichné Voigt Gizella, állnak: Thomán István, Bernhard Stavenhagen, August Göllerich, Szendi Árpád, Gustav Krause / Foto: Labori / Alan Walker: A Weimaru oroszlán cikk

Függelék:

Szabó Ferenc János: „Liszt ujjlenyomata. Liszt Ferenc ujjrendjei az 1830-as években”. 1. rész: *Magyar Zene* L/2 (2012. május), 217–229. 2. rész: *Magyar Zene* L/3 (2012. augusztus), 349–357. (műhelytanulmány részletek)

Összehasonlításként Hummel és Czerny monumentális zongoraiskoláinak ujjrendekről szóló fejezeteit használom.

a) A „hosszú” ujjak

„A legfontosabb ujj a hüvelykujj” – állítja Hummel ujjrendekről szóló fejezetének legelején. Valóban, egy zongorista a kéz pozícióját a hüvelykujj körül tudja forgatni, ezáltal lehetővé téve a folyékony legato játékot, és a hüvelykujj emellett biztos támasztékot is ad a kéznek. Czerny visszaemlékezéseiben külön meg is jegyzi, hogy az első ujj használatának titkait még a Beethoventól kapott első leckéken tanulta.

A vizsgált korszak zongoraiskoláiban a kéz öt ujját két csoportra osztják: hosszú és rövid ujjakra. Általában az 1. és az 5. ujj minősül rövidnek, a 2., 3., 4. ujjak pedig hosszúnak, de néhány esetben Czerny az 5. ujjat is hosszú ujjként kezeli. Kényelmes és természetes mozgásfajtája a kéznek, amikor a hosszú ujjak – jelen esetben a kisujj is hosszúnak számít – együtt mozognak a hüvelykujj ellenében.

Erre két különböző lehetőség is van. Az elsőt nevezhetjük „integetős” ujjrendnek.

Ez nem újdonság, hiszen már Beethoven is használta így a kezét:

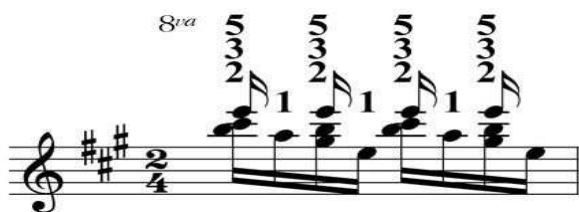
Beethoven: Grande Sonate, Op. 22 (1799–1800), 1–3. ütem, jobb kéz

Hummel egyik példája ugyanolyan mozgásfajtát mutat, mint Beethoven B- dúr szonátájának indítómotívuma, de ezt a mozgást Lisztnél is megtaláljuk.

Hummel: Ausführliche theoretisch- practische, Anweisung Zum Piano-Forte III/1

Liszt: *Grande fantaisie sur la Tyrolienne de l'opéra „La Fiancée” d'Auber. 1. Fassung (R 116, 1829), 434. ütem, jobb kéz*

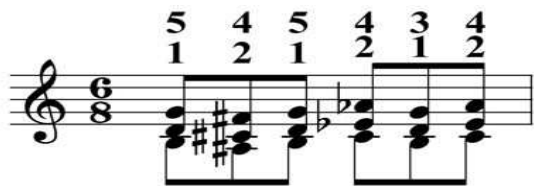
A hüvelykujj körüli forgómozgásra szintén találunk példát Hummelnél és Lisztnél is.

Hummel, II/II, 245. old.

Liszt: Trois airs suisses. Rondeau sur la Ranz des chèvres (R 8- III. 1835–38), 169–170. ütem, jobb kéz

Ugyancsak a hosszú ujjak – azonban itt csak a 2., 3., és 4. – kényelmes együttes mozgatására épül a másik, „villás” ujjrendnek nevezett mozgásfajta. Ez olyan esetben fordul elő, amikor egymás utáni kettősfogásokat nem a logikus módon, szomszédos ujjpárokkal (1- 3, 2- 4 stb.) játszunk, hanem az ujjakat keresztezve (például 1- 5, 2- 4 vagy 1- 5, 2- 3 ujjrenddel). Ilyenkor a két szélső, rövidebb ujj keretként, támasztékként szolgál a belsőknek. Lisztnél gyakran találunk ilyen, villás ujjrendre történő ugrásokat.

Hummel, II/II, 248. old.

Liszt: Ouverture des Francs-juges de Hector Berlioz (R 137, 1833), 285–286. ütem, bal kéz

A következő, már modernebb játékmódot igénylő részletnek is a villás ujjrend az alapja

rinf.

Liszt: Grande fantaisie sur la Tyrolienne de l'opéra „La Fiancée” d'Auber

Liszt szerette a hosszú ujjait külön, önmagukban is használni, erre jó példák a következő ujjzatok. Az elsőben a jobb kéz és a bal kéz felváltva játszik *sopra*, azaz felül. Az ujjrend a két kéz állandó „kifelé”, a zongorától a játékos felé történő mozgásával valósítható meg, mivel a mindkét kéz figuráit „bent”, fekete billentyűn, ráadásul a balkézben, negyedik ujjal kell kezdeni, ugyanakkor a figurák utolsó hangjai fehér billentyűkre esnek, így megoldható a két kéz helyzetének cseréje. Mindkét kéz ujjrendje a hosszú ujjak (2- 3- 4) használatára

épül.

Liszt: Trois morceaux de salon No. 1. Fantaisie Romantique sur deux mélodies suisses (R 9. 1836), 75. ütem”

„ b) A rövid ujjak használata

Rövid ujjat fekete billentyűn a mai zongoristák sem szeretnek túl gyakran alkalmazni. Hummel megengedi ugyan ezt a játékmódot, de figyelmeztet, hogy ilyenkor az egész kézfej beljebb kerül, és megfordul a rend: a rövid ujjak lesznek a fekete billentyűkön, így a hosszú ujjaknak a fekete billentyűk között kell mozogniuk. Az, hogy Hummel szóvá teszi ezt a pozícióváltást, már egy lépés Chopin technikája felé, hiszen az ő elve szerint a

kézfej legkényelmesebb helyzete az, amikor a rövid ujjak a fehér, míg a hosszú ujjak a fekete billentyűkön vannak. Czerny szintén nem tanácsolja a rövid ujjak használatát a fekete billentyűkön. azonban velük szemben felrúg mindenféle szabályt, nem törődik azzal, milyen színű billentyűt kell megütnie. Néhol első ránézésre meglepő ujjzatokat írt be a kottába, azonban, ha alaposan megnézünk egy ilyen, rájöhethetünk, hogy szinte az egyetlen lehetséges ujjrend az adott rész előadásához²⁸:

Liszt: *Apparitions I* (R 11, 1834), 15. ütem, jobb kéz

²⁸ http://mzzt.hu/pdfs/MZ2012_02_217%20Szabo_FJ.pdf

Felhasznált irodalom

Papp Viktor: Liszt Ferenc élő magyar tanítványai

Liszt a miénk: Hubay Jenő: Visszaemlékezés Liszt Ferencre, Varró István: Liszt anekdoták

Ferenczy György: Pianoforte

Alan Walker: A Weimari oroszlán: Liszt Ferenc és tanítványai (matarka.hu)

Bauer János: Liszt Ferenc tantermében I, II, III, IV. rész Parlando XIX. Évf. 7-8. szám/1977

Alan Walker: A Weimari oroszlán: Liszt Ferenc és tanítványai Muzsika 2003 november

<http://www.lisztmuseum.hu/hu/liszt/>

<http://www.parlando.hu/TannevLiszt6110.htm> A tanító és nevelő Liszt Ferenc

http://www.parlando.hu/1962/1962-02-05_Liszt.htm Liszt Ferenc zongoratechnikája

http://mzst.hu/pdfs/MZ2012_02_217%20Szabo_FJ.pdf

http://www.muksikalendariium.hu/muzsika/index.php?area=article&id_article=1167

Képek: Liszt Ferenc utolsó fényképe

https://hu.wikipedia.org/wiki/Liszt_Ferenc#/media/File:Franz_Liszt_by_Nadar,_March_1886.png

Liszt növendékei 1911. / Alan Walker: A Weimari oroszlán: Liszt Ferenc és tanítványai (Matarka.hu)